
REFLEKSJE Z POLA PRAKTYKI PRACY SOCJALNEJ

DOI: 10.5604/01.3001.0013.1741

BLANKA DŁUGI

INNOWACYJNE PRZEDSIĘWZIĘCIA W PRACY SOCJALNEJ

ABSTRAKT

Celem artykułu jest ukazanie dobrych praktyk i innowacyjnych rozwiązań w zakresie udzielania wsparcia osobom potrzebującym, realizowanego w środowisku w formie grupowej pracy socjalnej. W artykule oprócz prezentacji innowacyjnych przedsięwzięć podjęto próbę refleksji nad analizowanym tematem; autorka zachęca też do skorzystania z opracowanych i sprawdzonych sposobów wspierania rodziny.

Słowa kluczowe: praca socjalna, innowacje w pracy socjalnej, grupowa praca socjalna, wsparcie społeczne

WPROWADZENIE

O innowacyjnych przedsięwzięciach w pomocy społecznej napisano już wiele artykułów, publikacji, ekspertyz, opisano też sposób ich wdrożenia¹⁾ oraz przygotowano nowe rozwiązania planowane do wprowadzenia²⁾. Zainteresowanie teoretyków innowacjami w sektorze pomocy społecznej

¹⁾ Stowarzyszenie WRZOS Wspólnota Robocza Związków Organizacji Socjalnych w ramach projektu systemowego „Tworzenie i rozwijanie standardów usług pomocy i integracji społecznej” współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, opracowało standardy postępowania oraz warunki organizacyjne niezbędne do oddzielenia pracy socjalnej od procedury postępowania administracyjnego przyznawania świadczeń z pomocy społecznej. Zob. <http://www.wrzos.org.pl/>, dostęp: 27.12.2018.

²⁾ Obecnie trwają prace legislacyjne nad wprowadzeniem kolejnej innowacji – utworzenia Centrum Usług Społecznych, jako nowej instytucji programowania polityki społecznej prorodzinie zorientowanej, gdzie praca socjalna ma być głównym celem pomocy społecznej. Zob. http://www.ekonomiaspoleczna.pl/files/ekonomiaspoleczna.pl/public/Integracja_ES_w_regionach/zalozenia_CUS.pdf, dostęp: 6.12.2018.

cały czas się rozwija – szczególnie dzięki możliwości pozyskania środków unijnych na realizację badań w tym obszarze – i skupia głównie na teoretyczno-systemowym opisie płaszczyzny organizacyjnej i instytucjonalnej. Jednakże o wiele mniej jest opracowań dotyczących innowacyjnych działań w pracy socjalnej, dotyczących obszaru merytorycznego i realizowania dobrej praktyki dla konkretnych grup klientów wymagających wsparcia (Trawkowska, 2012, s. 1–10). Dla praktyków innowacja nadal jest dużym wyzwaniem, budzącym wiele trudności i obaw. Ze względu na ograniczoną objętość tekstu odsyłam Czytelnika do dwumiesięcznika „Praca Socjalna” 2/2017, w którym zamieszczony jest artykuł dr Ewy Flaszynskiej, opisujący badania przeprowadzone wśród pracowników socjalnych, poprzedzony także wprowadzeniem do problemu innowacyjności w pracy socjalnej (Flaszynska, 2017, s. 123–136). Od strony teoretycznej posiadamy już wystarczająco dużo wiedzy, teraz przychodzi czas na podjęcie innowacyjnych działań w praktyce pracy socjalnej.

PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA WPROWADZAJĄCE DO TEMATU INNOWACYJNOŚCI W PRACY SOCJALNEJ

Działania praktyczne dotyczące innowacji w pracy socjalnej chciałabym poprzedzić zaakcentowaniem kilku założeń, wynikających z moich obserwacji i doświadczeń, dotyczących współczesnej realizacji profesjonalnej pracy socjalnej (realizowanej w drugiej dekadzie XXI wieku):

- **Założenie dotyczące pomocy społecznej:** należy przyjąć za pewnik, że pomoc społeczna będzie w przyszłości nadal funkcjonować i do realizacji swoich zadań nadal będzie zatrudniać pracowników socjalnych. To pracownicy socjalni przez swoje oddolne inicjatywy i przedsięwzięcia mogą działać na rzecz tworzenia komplementarnego „system pomocy społecznej”. W sytuacji konieczności udzielenia pomocy okazuje się, że „system” nie funkcjonuje, gdyż zarówno pracownik socjalny, jak i w następstwie klient nie posiadają kompletnej informacji o całościowej ofercie, przynależnej klientowi w danej sytuacji. Oferta pomocy jest rozproszona, realizowana w różnych instytucjach i nieskoordynowanych ze sobą sektorach (np. samorządowym,

prywatnym, pozarządowym, a także w różnych kombinacjach i partnerstwach – sektor publiczno-prywatny, społecznie odpowiedzialny biznes itp.), które zazwyczaj udzielają informacji wyłącznie o swoich kompetencjach i zakresie oferowanego przez siebie wsparcia. W takiej sytuacji trudno jest szybko, kompleksowo i tanio zaspokoić potrzeby oraz oczekiwania klienta. Odkładanie na później konieczności wprowadzania zmian w formie przygotowania i konsekwentnego wdrażania innowacyjnych działań fakultatywnych, spowoduje w przyszłości ogromny wzrost zapotrzebowania, a w ślad za tym, również wzrost kosztów na obligatoryjne usługi. Koszty te można dokładnie wyliczyć, korzystając z Kalkulatora Kosztów Zaniechania (Szarfenberg, b.d.w.)³⁾.

- **Założenie dotyczące klienta pomocy społecznej:** dziś⁴⁾ pracujemy z klientem, który jest w zupełnie innej sytuacji, ma inne obszary niezaspokojonych potrzeb i inne oczekiwania. Klientowi brakuje: informacji (mimo powszechnego już dostępu do Internetu), umiejętności miękkich i kompetencji społecznych, wsparcia oraz towarzyszenia w przezwyciężaniu trudności. Dlatego wymaga innych form pomocy i usług niż te dotychczas oferowane⁵⁾.

Istotnego znaczenia nabiera kontekst udzielania wsparcia. Jak wynika z obserwacji autorki, dominującymi emocjami w świadczeniu usługi w formie pracy socjalnej są lęk i stres oraz ujawniające się pod ich wpływem „trudne” emocje: nienawiść, agresja i gniew – występujące zarówno po stronie klienta (często agresywnego, roszczeniowego, obrażonego, nieufnego), jak i osoby oferującej pomoc. To zaś przekłada się na jakość relacji, i – w konsekwencji – na skuteczność oferty

³⁾ Zob. strona internetowa Model Kalkulator Kosztów Zaniechania. Kalkulator Społeczny (Szarfenberg, b.d.w.).

⁴⁾ Słowa te piszę w grudniu 2018 r.

⁵⁾ Zakres podmiotowy i przedmiotowy reguluje Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2018, poz. 1508). W dniu 1 kwietnia 2016 r. weszła w życie Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowaniu dzieci (Dz.U. 2016, poz. 195 ze zm.), która wprowadziła „Program 500+”, świadczenie pieniężne skierowane do rodzin z dziećmi. Ze środków tych rodziny same mogą sobie zakupić usługi, których nie zapewnia lub niewystarczająco dostarcza państwo.

pomocowej (Długi, 2012). Mimo że rynek pracy szuka pracowników, państwo dostarcza (poprzez coraz wyższe zasiłki) środków finansowych, dotychczasowi klienci pomocy społecznej nadal pozostają w trudnej sytuacji i nie wykazują chęci jej zmiany. Na wsparcie w formie pracy socjalnej oczekują też inne osoby, do tej pory niekorzystające ze świadczeń, które z różnych przyczyn wymagają pomocy i wsparcia, np. opiekunowie niesamodzielnych seniorów czy osób niepełnosprawnych.

- **Założenie dotyczące pracowników socjalnych i kadry zarządzającej:** w mojej ocenie współcześnie dominującym problemem w świadczeniu pracy socjalnej nie jest niewystarczająca liczba pracowników socjalnych, lecz brak kryteriów oceny jakości i efektywności tego, co jest istotą tej usługi. Brak monitoringu działań w zakresie pracy socjalnej nie pozwala na racjonalne wykorzystanie tej profesji do uzyskania trwałej zmiany w sytuacji klienta. Do praktyki pracy socjalnej należy włączyć opracowane już standardy oraz najnowszy dorobek innych dynamicznie rozwijających się dziedzin wiedzy⁶⁾ – i trzeba to zrobić w taki sposób, aby dostosować warsztat metodyczny do specyfiki potrzeb i oczekiwań klienta, tworząc z pracy socjalnej interdyscyplinarną usługę uwzględniającą również działania profilaktyczne i prewencyjno-aktywizujące (a nie tylko kompensacyjne i ratownicze). To pracownicy socjalni powinni posiadać największą wiedzę o sytuacji, potrzebach i zasobach klienta, dlatego mają prawo – razem z klientem – być pomysłodawcami i autorami nowatorskich rozwiązań. Kadra zarządzająca powinna zaś wspierać pracowników socjalnych oraz maksymalnie umożliwiać im podejmowanie innowacyjnych przedsięwzięć, gdyż „bez

⁶⁾ Przykładem może być wiedza z zakresu epigenetycznego dziedziczenia traumy. Najnowsze wyniki badań są przedstawiane na konferencjach, organizowanych przez Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach „W przestrzeni stresu i lęku”; pozwalają zrozumieć mechanizmy, które leżą u podstaw patologicznych zachowań ludzi. W czerwcu 2018 r. odbyła się kolejna konferencja „Trzy siostry lęku: Agresja, Nienawiść i Trauma” – wydana została monografia pod redakcją prof. dr hab. n. med. Jadwigi Joško-Ochojskiej, Śląski Uniwersytet Medyczny, Katowice, 2018.

wzmacniania pracowników socjalnych nie będzie wzmacniającej pracy socjalnej” (Trawkowska, 2007, s. 52), w tym także projektowania i wdrażania nowych usług.

INNOWACYJNOŚĆ – NIEPOTRZEBNY PROBLEM CZY KONIECZNOŚĆ?

Jak pokazują badania naukowe (Trawkowska, 2007; Flaszynska, 2017), część pracowników wciąż czeka na sprzyjające możliwości wdrożenia w pracy socjalnej innowacyjnych pomysłów, pozwalających na udzielenie wsparcia, adekwatnego do sytuacji klienta. Część pracowników zaś dobrze czuje się w postępowaniu administracyjnym dostarczania świadczeń i sprawnie (choć pod presją czasu) wykonuje „technologie” ich przyznawania, traktując je jako działanie priorytetowe, minimalizując przy tym znaczenie pracy socjalnej lub wręcz całkowicie ją pomijając. Sytuację dobrze zilustruje zasłyszany dowcip: „Na placu opóźnionej realizacji budowy Kowalski lata w te i z powrotem z pustą taczka. Widząc to majster pyta: – Co tak z tą pustą taczka latacie? – Panie majstrze – mówi Kowalski – taki młyn, że nie ma kiedy załadować”. Tak właśnie dziś wygląda praca pracownika socjalnego, zatrudnionego w realiach systemu pomocy społecznej. Wszyscy gdzieś gonią, tylko nikt nie wie dokładnie gdzie i w jakim celu. Ta trudna sytuacja, paradoksalnie, staje się strefą komfortu pracownika socjalnego. Wszyscy wiedzą i widzą, że pracownicy socjalni gonią w natłoku spraw, więc nie można od nich oczekiwać innowacji, która wymaga refleksji, kreatywności, wiary w siebie i przekonania, że należy coś zmienić.

Zdaniem wielu autorów (Nęcka, 1999, 2008; Szmidt, 2010; Woźniak, 2016), możliwe jest wyjście z dotychczasowych schematów postępowania, pozwolenie sobie na ryzyko oraz twórczą postawę w rozwiązywaniu dogłębnie zdiagnozowanych problemów i spróbowanie innego niż dotychczas sposobu działania. Co więcej – jest to nawet zawodowym obowiązkiem pracownika socjalnego, kreatora działań realizowanych na rzecz dobra klienta (którym może być jednostka, rodzina, grupa).

Jak podaje Jolanta Biela (2015, s. 26): „Kreatywność to termin odnoszący się do ludzi, a nie działań czy rzeczy. Kreatywność oznacza postawę człowieka, który postrzega rzeczywistość jako przestrzeń dającą się zmienić oraz wykazuje się zdolnościami do tworzenia nowych i wartościowych pomysłów”. Natomiast innowacyjność to wprowadzenie wartościowego pomysłu w życie.

Każda innowacja potrzebuje kreatywności. Innowacyjne przedsięwzięcia realizowane w pomocy społecznej wymagają uwzględnienia wielu czynników zewnętrznych. Kwestie innowacyjności w pomocy społecznej poruszał Zbigniew Woźniak (2016, s. 210), który podaje, że w praktyce priorytety i formy pracy socjalnej zakresowo różnią się w zależności od czasu i miejsca oraz kultury i społeczno-ekonomicznych warunków życia członków społeczności, a także funkcjonującego systemu zabezpieczenia społecznego. Moim zdaniem, powyższe kwestie wymagają jeszcze uzupełnienia i uwzględnienia lokalnych uwarunkowań kulturowych – tradycji i doświadczeń, trendów demograficznych i specyficznych przemian dotyczących podstawowej wspólnoty, jaką jest rodzina, analizowanych z uwzględnieniem podejścia humanistycznego (zgodnie z założeniami współczynnika humanistycznego F. Znanieckiego).

WYBRANE PRZYKŁADY DOBRZYCH PRAKTYK REALIZOWANE METODĄ GRUPOWĄ

Obserwując zachodzące zmiany, szczególnie w sytuacji rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi i rodzin z osobami niepełnosprawnymi oraz widząc pojawiające się za tym zapotrzebowanie na inne formy wsparcia, pracownik Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku w 2014 r. zgłosił pomysł wyodrębnienia stanowiska specjalisty pracy socjalnej, który mógłby pracować wyłącznie z grupami klientów, będącymi w podobnej sytuacji życiowej⁷⁾. Od 1 kwietnia 2015 r. rybnicki ośrodek rozszerzył zakres oferowanej dotychczas pomocy o działania grupowe. Utworzono Zespół Grupowej Metody Pracy Socjalnej, który otrzymał odrębny lokal, dostosowany i wy-

⁷⁾ Problem możliwości świadczenia wyłącznie pracy socjalnej, zgodnie z oczekiwaniem pełnej realizacji roli zawodowej pracownika socjalnego, pomimo upływu czasu, odbyciu wielu debat naukowych, nadal jest aktualny. Zob. Trawkowska (2007) oraz Kaźmierczak (2014).

posażony do potrzeb prowadzenia grup. Od tego czasu „tematyczne” grupy wsparcia z powodzeniem funkcjonują jako stała i oddolnie ukształtowana praktyka pracy socjalnej.

Pracownik Zespołu podjął starania opracowania kompleksowego wsparcia uczestników grup, projektując dla nich – i z nimi – usługę, z której w zależności od potrzeb i okoliczności klient może skorzystać. Opracowano autorski program zajęć, prowadzonych w formie grupowej metody pracy socjalnej pn. „Funkcjonalna Rodzina”, obejmujący działania skierowane do rodzin z trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Program „Funkcjonalna Rodzina” składa się z cyklu podstawowego, w którym odbywa się dziesięć cotygodniowych spotkań (każde ok. cztery godziny lekcyjne). Po jego ukończeniu uczestnik otrzymuje potwierdzenie uczestnictwa w grupie wsparcia i ma możliwość (po ponad miesięcznej przerwie) kontynuacji zajęć w grupie realizującej program rozszerzony, składający się z cyklu sześciu spotkań. Dodatkowo dla uczestników są organizowane grupy prowadzone szwedzką metodą *Study Circle*⁸⁾, które mają na celu wdrożenie klienta do realizacji namiastki kształcenia ustawicznego, gdzie uczestnicy sami są dla siebie zarówno uczniami, jak i nauczycielami. W grupie poznają swoje mocne strony, talenty i hobby. Wymieniają się wiedzą i umiejętnościami, co pozwala im rozwijać te wartości, które są dla nich twórcze oraz umożliwia samorealizowanie się w życiu osobistym, rodzinnym i społecznym. Praca tą metodą jest prowadzona przy minimalnym wsparciu pracownika socjalnego, który wówczas również jest uczestnikiem grupy (Kłujso, Lenarczyk, Masłowski, Rogalewski, Zielińska-Chmielewska, Zimny, b.d.w.).

Obserwując uczestników kolejnych grup programu „Funkcjonalna rodzina” i analizując narzędzia ewaluacyjne, wypełniane podczas ostatniego spotkania grupowego, autorka tego pomysłu była i nadal jest przekonana – co potwierdzają również uczestnicy – że oferta skierowana w formie kilku skomasowanych etapów (dziesięć cotygodniowych spotkań części podstawowej, następnie sześć spotkań rozszerzenia oraz zorganizowanie dwa razy w roku czterech spotkań grupy *Study Circle*) jest dobrze odbierana przez klientów,

⁸⁾ Pracę metodą *Study Circle* poznaliśmy dzięki szkoleniu, które prowadził pracownik Centrum Rozwoju Inicjatyw Społecznych CRIS z Rybnika.

którzy nie czują presji zbyt długiego uczestnictwa w działaniach i sami decydują, czy i kiedy chcą wrócić do następnego etapu zajęć. Często uczestnicy decydują się na dodatkowy udział w spotkaniach grupowych w innych instytucjach, np. zapisują się do „Szkoły dla rodziców”, czy też podejmują decyzję o podjęciu uczestnictwa w terapii uzależnień lub psychoterapii rodzin.

W podobny sposób przygotowano ofertę dla osób niepełnosprawnych oraz opiekunów dzieci niepełnosprawnych. Programy ich zajęć grupowych obejmują cykl podstawowy (osiem cotygodniowych spotkań), cykl rozszerzony (sześć cotygodniowych spotkań), a następnie mają możliwość spotykania się raz w miesiącu w grupach samopomocowych, które na prośbę uczestników nazwano klubami. Obecnie działają cztery kluby: Klub Mocarz – dla rodziców dzieci niepełnosprawnych, Klub Aktywnego Seniora, Klub Osób (NIE)pełnosprawnych oraz nowo utworzony Srebrny Klub – skupiający opiekunów osób zależnych, uczestników naszego innowacyjnego „Pakietu opieki wytchnieniowej”.

Wymienione dobre praktyki są już zaakceptowane przez środowisko rybnickich profesjonalnych „pomagaczy” (pracowników socjalnych, asystentów rodziny, pedagogów szkolnych, pielęgniarki i położne środowiskowe, kuratorów, policjantów itp.) oraz docenione przez klientów. Są także przykładem efektywnej, tworzonej oddolnie współpracy międzyinstytucjonalnej i międzysektorowej. Trudno te działania dziś nazwać innowacjami, gdyż weszły już do stałej praktyki. To potwierdza, że są skuteczne, dobrze opracowane i przetestowane – a przez to godne polecenia.

„PAKIET OPIEKI WYTCHNIENIOWEJ” JAKO INNOWACYJNA I NOWATORSKA USŁUGA SKIEROWANA DO OPIEKUNÓW OSÓB ZALEŻNYCH⁹⁾

Zarażeni dobrem wynikającym z przedstawionych tu przedsięwzięć pracownicy socjalni Ośrodka Pomocy Społecznej w Rybniku w kwietniu 2017 r. złożyli list intencyjny (wniosek) w konkursie „GENERATOR

⁹⁾ Treści zawarte w niniejszym podrozdziale, szczególnie zostały opisane w dokumentacji projektowej konkursu „GENERATOR INNOWACJI. Sieci Wsparcia”.

INNOWACJI. Sieci Wsparcia” – projekt realizowany przez Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę” z Warszawy w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014–2020, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego. Projekt dotyczył wypracowania i przetestowania innowacyjnych usług wspierania osób starszych zależnych i ich opiekunów w miejscu zamieszkania.

Nowatorskie rozwiązania miały być wypracowane oddolnie na podstawie dobrze rozpoznanych potrzeb osób starszych zależnych i ich opiekunów, z wykorzystaniem potencjału sieci społecznych i zasobów lokalnych społeczności. Innowacje społeczne były definiowane w konkursie jako: „nowe, bardziej skuteczne metody rozwiązywania problemów społecznych. Mogą polegać na tworzeniu nowych usług, produktów, sposobów pracy, jak i na usprawnianiu istniejących rozwiązań. Innowacje społeczne są pożądane przez odbiorców, możliwe do realizacji i racjonalne kosztowo”¹⁰⁾.

Po dogłębnej diagnozie potrzeb opiekunów osób zależnych¹¹⁾ i rozeznaniu wszystkich aktualnie posiadanych lokalnych zasobów (również tych, które są planowane w mieście do realizacji w najbliższym czasie) oraz uwzględniając zasoby pracowników, opracowano innowacyjną, kompleksową i wieloaspektową usługę wsparcia pn. „Pakiet opieki wytchnieniowej”, przeznaczoną dla opiekunów zależnych seniorów. Działania skierowano do grupy dziesięciu osób, które na co dzień opiekują się zależnym członkiem rodziny, często rezygnując z zatrudnienia i własnego prywatnego życia. Diagnoza ukazała, że opiekunowie nie posiadają czasu dla siebie, nie uświadamiają sobie własnych potrzeb lub je wypierają, gdyż ważne i priorytetowe są zawsze potrzeby zależnego seniora. Osoby świadczące pomoc często z dnia na dzień stają się opiekunami osoby zależnej i nie posiadają przygoto-

¹⁰⁾ Definicja innowacji ze słowniczka Regulaminu konkursu Generator Innowacji. Sieci wsparcia, <http://sieciewsparcia.pl/wp-content/uploads/2018/11/GI.SW-Regulamin-wer.8.pdf>, dostęp: 23.12.2018.

¹¹⁾ Diagnoza potrzeb opiekunów osób zależnych oraz potrzeb niesamodzielnych seniorów była najdłuższym i najtrudniejszym etapem opracowania modelu, który byłby niemożliwy bez pomocy pracowników socjalnych zatrudnionych w punktach terenowych naszego Ośrodka, pracowników Działu Projektów i Programów oraz otrzymanego wsparcia badaczy, tutora i pracowników Zespołu projektu „Generator innowacji. Sieci wsparcia”, za co autorka bardzo dziękuje.

wania oraz profesjonalnej wiedzy i umiejętności świadczenia opieki (w tym przygotowania medycznego, psychologicznego, prawnego, pedagogicznego itp.). Funkcjonowanie przez dłuższy czas wobec wyżej wymienionych trudności doprowadza ich do stanu wypalania się w roli opiekuna. Lęk przed wyjściem z domu i pozostawieniem nawet na krótki okres osoby zależnej pod opieką kogoś innego powoduje, że zarówno osoba niesamodzielna, jak i opiekun tracą kontakty, relacje oraz więzi z innymi członkami rodziny, sąsiadami, przyjaciółmi. Doświadczają osamotnienia, wykluczenia oraz wyczerpania. Mimo że oferta jest adresowana bezpośrednio i wyłącznie do opiekunów, to efekty jej wdrożenia przekładają się pośrednio na sytuację osób zależnych, dając im bardziej profesjonalną opiekę i pomoc, poprawiając w ten sposób ich jakość życia.

Zaplanowane krok po kroku i wdrożone wieloaspektowe wsparcie opiekunów zaspokaja całe spektrum ich potrzeb (emocjonalnych, duchowych, poznawczych, społecznych). Opiekun czerpie z uczestnictwa w „Pakiecie” poczucie własnej wartości, godności, bezpieczeństwa oraz doświadcza, w atmosferze zaufania i poczucia wspólnoty, osobistego rozwoju. To pozwala na wprowadzanie dalszych zmian w życiu i uczenia się wytechnienia oraz troski o siebie, mimo konieczności stałego sprawowania opieki nad niesamodzielnym członkiem rodziny.

Działania „Pakietu” obejmują trzy obszary (moduły):

- **wsparcia** – realizowany poprzez uczestnictwo w innowacyjnej grupie wsparcia¹²⁾ dla opiekunów zależnych seniorów;
- **edukacyjny**, w ramach którego są realizowane dwa kursy (kurs opieki nad chorym w domu oraz kurs pierwszej pomocy przedmedycznej);

¹²⁾ Użyto określenia „innowacyjna grupa wsparcia”, gdyż każde spotkanie grupowe składa się z części umożliwiającej doświadczenia wsparcia psychologicznego, następnie w drugiej części uczestnicy otrzymują wsparcie edukacyjne, zaś na zakończenie grupy przeprowadzany jest krótki warsztat „szukania wytechnienia dla siebie”, podczas którego opiekunowie biorą udział w zajęciach z wykorzystaniem elementów arteterapii, muzykoterapii, rękodzieła, flogsterapii czy zajęć florystycznych – zabierając wykonane przez siebie prace do domu. Pozwala to „przenieść” namiastkę atmosfery wytworzonej podczas zajęć grupowych do środowiska zamieszkania osoby zależnej, często od wielu lat nie opuszczającej swojego pokoju, która pyta: „co dziś robiliście?” a nie: „o kim rozmawialiście?”, co wytwarza atmosferę poczucia bezpieczeństwa i inicjuje tematy dalszych rozmów.

oba przeprowadzone według autorskich projektów dostosowanych ściśle do potrzeb i oczekiwań uczestników);

- **zdrowotno-rehabilitacyjny**, obejmujący wykonanie badań laboratoryjnych (diagnostycznych), zakupionych dla opiekunów w pakiecie opracowanym dla ich sytuacji profilaktyczno-zdrowotnej oraz zestaw zabiegów rehabilitacyjno-relaksacyjnych, realizowanych co drugi dzień przez dwa tygodnie.

Zrealizowanie wszystkich zaplanowanych działań wymaga dwuipółmiesięcznego uczestnictwa opiekuna w projekcie, jednak nasze działania nie kończą się po tym okresie, gdyż po zakończeniu cyklu ośmiu spotkań grupy wsparcia zostaje ona przekształcona w grupę samopomocową. Grupa ta spotyka się nadal raz w miesiącu w ramach Srebrnego Klubu, który uwzględnia podstawowe wartości, takie jak: odpowiedzialność, samodzielność i podmiotowość oraz zaangażowanie uczestnika. Oferta zaspokaja wiele potrzeb opiekuna osoby zależnej, w tym wpływa na wzmocnienie lub ponowne odtworzenie utraconych więzi społecznych (w rodzinie, sąsiedztwie, społeczności lokalnej) oraz wytworzenie więzi (znajomości) pomiędzy klientami/uczestnikami i osobami zawodowo świadczącymi pomoc i wsparcie. To pozwala opiekunom na naukę i doświadczenie wytchnienia, mimo dalszego sprawowania opieki nad osobą zależną. Klub oferuje również pomoc wynikającą z wiedzy i doświadczenia osób, które zostały już „zwolnione” z konieczności sprawowania opieki, co pomoże im łatwiej przeżyć żałobę po stracie bliskiej osoby i podzielić się zdobytym doświadczeniem z innymi uczestnikami spotkań.

Wsparcie dostępne jest dla wszystkich mieszkańców naszego miasta, którzy sprawują opiekę nad osobą niesamodzielną, niezależnie od ich sytuacji materialnej, statusu na rynku pracy, wieku czy faktu korzystania bądź nie z jakiegokolwiek innej oferty ośrodka. Jedynym kryterium jest chęć udziału w spotkaniach. Wszystkie oferowane zajęcia są bezpłatne.

W trakcie trwających prawie rok prac nad przygotowaniem innowacyjnego pomysłu, a następnie jego implementacji i wieloetapowej ewaluacji, pomysłodawcy korzystali ze wsparcia tutora, badacza, kompetentnych specjalistów i ekspertów, dodatkowo uczestniczyli w organizowanych przez Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę” spotkaniach innowatorów, gdzie

można było poznać inne nowatorskie pomysły, wymienić się swoimi doświadczeniami i napotykanymi trudnościami. Pozwoliło to na opracowanie szczegółowego materiału oraz zestawu niezbędnych narzędzi, który jest już przygotowany¹³⁾ i czeka na chętnych do powielenia innowacyjnej usługi „Pakietu opieki wytchnieniowej” w innym środowisku lokalnym. Opracowany materiał jest uniwersalny, może być wykorzystany zarówno przez ośrodki pomocy społecznej, jak i powiatowe centra pomocy rodzinie czy organizacje trzeciego sektora.

Nasza innowacja zakwalifikowała się do kolejnego etapu i otrzymała środki na dopracowanie i upowszechnienie. Planujemy w pierwszym kwartale 2019 r. przeprowadzić dwudniowe warsztaty dla osób zainteresowanych nowatorskim pomysłem, aby zapoznać ich z całością opracowanego

¹³⁾ Opracowany materiał do „Pakietu opieki wytchnieniowej” obejmuje (podaję za: Raport z II części testowania):

- Do części wsparcia (moduł I): Autorski program innowacyjnej grupy wsparcia dla opiekunów osób zależnych, scenariusze poszczególnych sesji grupowych – łącznie 16 sztuk dla 8 sesji grupowych (specjalista pracy socjalnej – 8 szt., psycholog – 4 szt., prawnik, lekarz psychiatra, dietetyk i rehabilitant – po 1 szt.), wzór dziennika zajęć grupowych do zastosowania w praktyce – 1 komplet oraz wzór listy obecności, wzór dziennika zajęć grupy samopomocowej, opis profilu zawodowego i kompetencji osób prowadzących sesje grupowe pozwalający na wybór odpowiedniego specjalisty, scenariusz przebiegu *eventu* otwierającego udział rodzin, profesjonalistów i instytucji zaangażowanych w implementację pakietu, Innowacyjne narzędzie do oceny sytuacji i potrzeb niesamodzielnego seniora, Innowacyjne narzędzie do oceny sytuacji i potrzeb opiekuna, wzór potwierdzenia ukończenia zajęć grupy wsparcia, Regulamin Srebrnego Klubu;
- Do części edukacyjnej (moduł II): Opis szkolenia z pierwszej pomocy przedmedycznej (PPP), Opis szkolenia z opieki nad chorym w domu (każdy opis zawiera tematy zajęć i informacje o czasie ich trwania, potrzebne narzędzia/materiały, wzór potwierdzenia ukończenia szkolenia, wymagane umiejętności/kompetencje osób prowadzących szkolenie). Broszura – zeszyt ćwiczeniowy z pierwszej pomocy, instruktaż używania i wykaz zawartości dołączonych do kursów paczek (apteczki pierwszej pomocy oraz paczki/zestawu środków do pielęgnacji chorego w domu);
- Do części w zakresie profilaktyki zdrowotno-rehabilitacyjnej (moduł III): Wykaz zalecanych do wykonania badań diagnostycznych, Wykaz zalecanych ćwiczeń oraz zabiegów rehabilitacyjnych mających na celu poprawę kondycji psychofizycznej opiekuna, Informator zawierający ważne informacje dotyczące możliwości korzystania z istniejącej oferty pomocowej dla osób starszych i niesamodzielných.

materiału i podzielić się swoimi doświadczeniami. Umożliwimy i zorganizujemy spotkanie z uczestnikami naszego projektu, aby opiekunowie sami mogli przekazać swoje uwagi i sugestie dotyczące ich udziału w tym wydarzeniu. Dodatkowo planujemy zorganizować konferencję pn. „Na pomoc rodzinie z osobą zależną”, promującą również nasze innowacyjne rozwiązania. Razem z Towarzystwem Inicjatyw Twórczych „ę” chcemy opracować materiał dydaktyczny do zastosowania w trakcie prowadzenia zajęć grupowych (w formie prezentacji multimedialnych, infografik, krótkich filmów dydaktycznych), aby jeszcze bardziej urozmaicić sesje grupowe i pomóc opiekunom doświadczyć wytchnienia. W ramach dopracowania pakietu przygotowujemy dodatkowy scenariusz zajęć jednej sesji grupowej w całości poświęcony żałobie. Jest to konieczne, gdyż w środowisku brakuje oferty wsparcia w tym temacie, a treści te i towarzyszące im trudne emocje, łatwiej będzie przyswoić opiekunom wśród osób znających się i przeżywających podobne doświadczenia.

ZAKOŃCZENIE

Pomoc społeczna i praca socjalna powinny odgrywać kluczową rolę w dostarczaniu świadczeń/usług adekwatnych do aktualnych potrzeb mieszkańców danej społeczności. Jest to możliwe dzięki umiejętności koordynowania i zarządzania zasobami, które już w niej funkcjonują, a które można zaangażować i wykorzystać na rzecz wsparcia osób wymagających pomocy. Z tych zasobów, jak z puzzli, można układać różne kombinacje, tworząc nowe oferty usług dla potencjalnych lub obecnych klientów. Trzeba tylko posiadać wiedzę na temat misji instytucji, w której się pracuje, oraz inspirowaną wizję zmiany, a także znać potrzeby i oczekiwania mieszkańców, podjąć się działania i umieć przyjąć ryzyko porażki lub radość z sukcesu.

BIBLIOGRAFIA

- Biela, A. (2015). *Trening kreatywności. Jak pobudzić twórcze myślenie*. Warszawa: Samo Sedno.
- Długi, B. (2012). Znaczenie relacji w pracy socjalnej. W: D. Błasiak, I. Piątkowska-Lipka, *Rola pracy socjalnej w przeciwdziałaniu zjawisku wykluczenia spo-*

- lecznego* (s. 53–70). Katowice: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Województwa Śląskiego.
- Fłaszyńska, E. (2017). Postawy pracowników ośrodka pomocy społecznej wyznaczniakiem skłonności do innowacyjnych zmian w pracy socjalnej, *Praca Socjalna*, 2, 123–136.
- Kaźmierczak, T. (2014). O potrzebie końca pomocy społecznej, jaką znamy, *Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje*, 27(4), 91–107. <http://www.problemyipolitykispolecznej.pl/images/czasopisma/27/PPS-27-91-107.pdf>, dostęp: 30.12.2018.
- Kłujso, A., Lenarczyk, S., Masłowski, P., Rogalewski, E., Zielińska-Chmielewska, E., Zimny, E. (b.d.w.). *Study Circle. Szwedzka metoda edukacji dorosłych*. Rybnik: CRIS. https://cdn3.fpfis.tech.ec.europa.eu/epale/cdn/farfuture/zlDtf9GEC-TipTq2vNZ9qCm71ZD17b-IDRP6SipW8kg/mtime:1437651416/sites/epale/files/study_circle.pdf, dostęp: 30.12.2018.
- Nęcka, E. (1999). *Proces twórczy i jego ograniczenia*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Nęcka, E. (2008). *Trening twórczości*. Gdańsk: GWP.
- Szarfenberg, R. (b.d.w.). *Model Kalkulator Kosztów Zaniechania. Kalkulator Społeczny*. <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/kkz.pdf>, dostęp: 23.12.2018.
- Szmidt, K. (2010). *ABC kreatywności*. Warszawa: Difin.
- Trawkowska, D. (2007). Kreatorzy czy współtwórcy ról zawodowych, *Praca Socjalna*, 1, 14–52.
- Trawkowska, D. (2012). Część I. Koncepcje i modele dobrych praktyk, Katowice. https://www.efs.2012-2013.gov.pl/AnalizyRaportyPodsumowania/baza_projektow_badawczych_efs/Documents/B3_Dobre%20praktyki_SYSTEMY_WSPARCIA.pdf, dostęp: 28.12.2018.
- Woźniak, Z. (2016). Praca socjalna a innowacje społeczne – między rutyną i zmianą. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 3, 205–230. <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/rpeis/article/view/6408/6420>, dostęp: 24.12.2018.

INNOVATIVE SOLUTIONS IN SOCIAL WORK

ABSTRACT

The main goal of the article is to show good practices and innovative solutions in the field of providing support to those in need, implemented in a social environment in the form of group social work. Apart from innovative initiatives, the article attempts to reflect on the analysed topic and encourages the use of developed and proven ways to support the family.

Keywords: social work, innovations in social works, group work, social support